

Criticism of Female Writing Style in Sardar Maryam Bakhtiari's Memoirs

Asghar Shahbazi *¹

Received: 04/11/2024
Accepted: 26/07/2025

Abstract

Feminist or feminine writing is widely recognized by linguists and literary critics, and examining feminine writing constitutes an important aspect of feminist literary criticism. In this study, the researcher seeks to find, examine and explain examples of female writing in a literary work. Based on this, with the aim of finding and explaining the examples of women's writing, this article analyzes Sardar Maryam Bakhtiari's memoirs using content analysis (descriptive-analytical approach). It was finally determined that at the level of tone and music, the tones are suitable for a variety of questions. The text features rhetorical, emotional, and occasionally instructive sentences. In the lexical layer, the author has reached a kind of lexical marking by bringing a variety of intensifying and reducing adverbs, curses, prayers, insults, and special words. At the syntactical level, the frequency of simple, short, and equivalent sentences (equal with punctuation marks) is high, and the author has used the element of formality and the closeness of written language to

* Corresponding Author's E-mail:
a.shahbazi@cfu.ac.ir

1. Associate Professor, Department of Persian Language and Literature, Farhangian University, Tehran, Iran.

<http://www.orcid.org/0000-0001-9581-2367>

Copyright© 2025, the Authors | Publishing Rights, ASPI. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution- NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

spoken language, and of course, in some places, syntactical tolerances, improper prepositions and delays, and grammatical errors can be seen. In terms of content, Sardar Maryam's memoirs are clear examples of women's writing, as she (as a woman) narrates her problems and troubles during her marriage, pregnancy, and so on, and challenges patriarchal culture.

Keywords: Feminist criticism, women's writing, memoirs, Sardar Maryam Bakhtiari

Statement of the Problem

The study of women's writing style or women's writing is one of the aspects of feminist criticism of literary works. In this study, the researcher, accepting that there are differences between women's writing and men's writing, seeks to find, study, and explain examples of those differences in a literary work. (Payandeh, 2019, Vol. 2: 100) With the explanation that the category of women's language; that is, a language specific to women, is not real (Taheri, 2019: 87) because language in itself has no connection with gender (Futohi, 2012: 396) However, women's writing style or women's writing is a category that most linguists and critics have accepted and have written books and articles about it. Lakoff believes that women use more expressive linguistic forms (adjectives and adverbs) than men, and the frequency of euphemisms and politeness, indirect, ambiguous, emotional and questioning forms in their writings is high. (Lakoff, 1990: 204)

Regarding examples of feminine writing or stylistic features of women's writing, using the research of others and her own research, in the five layers of phonetic, lexical, syntactic, rhetorical and functional language, Futohi has listed features that are usually seen more in women's writings. (Futohi, 2012: 404-412) In this regard, the author

intends to examine the feminine writing style in the memoirs of Sardar Maryam Bakhtiari in order to answer the following questions:

- a) Can Sardar Maryam Bakhtiari's memoirs be considered one of the prominent examples of feminine writing style?
- b) In the memoirs of Sardar Maryam Bakhtiari, at which level of language is feminine writing more prominent?
- c) What are the examples of feminine writing in Sardar Maryam's memoirs?

Research Background

No research has been conducted on the stylistic or linguistic features of Sardar Maryam Bakhtiari's memoirs. Only one article has been written about her memoirs, titled "Critical Discourse Analysis of Sardar Maryam Bakhtiari's Memoirs." In this article, Abbasi and Khanipour, using Fairclough's critical discourse analysis theory, examined Sardar Maryam's memoirs and concluded that Bibi Maryam, as an opponent of traditional discourse, criticized patriarchal culture and challenged society's traditional view of women, and in her personal life, she herself tried to free herself from the clutches of purely gender roles and achieve a role equal to men. (Abbasi and Khanipour, 1401: 81-103) However, there are many articles about women's writing style or feminine writing in the works of other women. One of the articles that is most consistent with the author's article is the article "Women's Language Style in the Memoirs of Taj-ol-Saltaneh". This consistency is also due to the fact that Sardar Maryam Bakhtiari met Taj-ol-Saltaneh and spoke about this meeting in her memoirs (Maryam Bakhtiari, 1382: 174-175) and both of them had almost the same fate. In this article, Razavi and Salehinia have tried to show examples of feminine writing in the memoirs of Taj-ol-Saltaneh, the daughter of Nasser al-Din Shah. They have finally concluded that in Taj-ol-Saltaneh's memoirs, the frequency of features

such as marked words, expressive forms, and intensifiers is high, and Taj-ol-Saltaneh paid attention to the simplicity of language and the proximity of written language to speech in her memoirs. (Razavi and Salehini, 2015: 65-90)

Research Method

The research method in this article is a type of text analysis with a descriptive-analytical approach. In this article, the author, with the help of theorists' theories and existing models, designed the following model to examine the female writing style and examined Sardar Maryam's memoirs based on this model at six levels:

1. Phonetic Level

Examination of tone (emotional: polite, shy, passive, excited, emotional); Examination of tone-forming factors: phonological processes and rough chain processes of writing such as emphasis, pause, and extension; Inner music: repetition and symmetry

2. Lexical level

Type of words: marked or unmarked (beautiful, mellow, pretty, hair, hair, arm, nail, embrace; to give birth, sweep, do makeup, pull hair, pull hair, make jealous); Frequency of first-person pronouns and self-reference; Frequency of intensifiers: adverbial clauses, adverbial clauses; Frequency of synonyms; Type of curses, swear words and adverbs

3. Syntactic level

Frequency of cognate sentences; Frequency of incomplete sentences; Frequency of sentences with the imperative mood (modality); Negligent grammatical structures; Proximity to spoken language

4. Rhetorical level

Textuality; Frequency of allusions, digressions and humor; Type of metaphors

5. Content and thought level

Writing about oneself and from one's own body: married life, pregnancy, miscarriage and illness, etc.; Describing one's man or husband; Expression of feminine behaviors: dressing up, crying, being jealous

6. Structural level

Chronic atrophy; cyclical structure

Conclusion

The study of feminine writing style or feminine writing is one of the aspects of feminist criticism of literary works. In this study, the researcher seeks to find, examine, and explain examples of feminine writing in a text written by women. With this perspective, in this article, with the aim of finding and explaining examples of feminine writing, the memoirs of Sardar Maryam Bakhtiari are examined and it is determined that at the level of tone and rhythm, she has created an emotional and gentle feminine tone with a variety of rhetorical questions, emotional sentences, and sometimes admonitions. At the lexical level, the author has achieved a kind of lexical marking by introducing various types of intensifying and reducing adverbs, such as "very", "to some extent" and curses, prayers, curses and special emphasis words. Of course, influenced by women's care for language, she has repeatedly used "is" instead of "is" and "appearance" instead of "did", etc. At the syntactic level, like most women, the frequency of simple, short, and coherent sentences in her memoirs is high; especially sentences that are connected with punctuation marks (periods and semicolons, etc.) instead of conjunctions. At this same level, the author uses the element The mood; that is, the emotional sentences used with verbs with the imperative mood, and his writing is a clear example of a writing in which the written language is close to the spoken language; of course, in some places it also suffers from

some syntactic tolerances, incorrect prepositions and delays, and grammatical errors, and for example, it has left a gap between the components of a compound verb or used the verbs incompletely or made compound sentences that do not comply with the principles of grammar. In the content layer, the memoirs of Sardar Maryam are a clear example of a feminine writing, because in it she is repeatedly spoken of as a woman, her problems and troubles during her marriage, pregnancy, etc., and of course, the women of the Bakhtiari community and Iranian women are also addressed many times, and the patriarchal culture that is indifferent to women is condemned.

References

- Payandeh, Hossein. (2019). *Literary Theory and Criticism* (an interdisciplinary textbook), second edition, Tehran: Samt. Razavi,
- Taheri, Qodratollah. (2009). "Women's Language and Writing; Reality or Illusion?", *Literary Textual Studies Journal*, Issue 42, pp. 87-108.
- Abassi, Somayeh and Somayeh Khanipour. (2001). "Critical Discourse Analysis of Maryam Bakhtiari's Memoirs", *Iranian History after Islam*, Issue 33, pp. 81-103.
- Futouhi Roudmoejni, Mahmoud. (2012). *Stylistics: Theories, Approaches and Methods*, Tehran: Sokhan.
- Fatemeh and Maryam Salehini. (2015). "Women's Language Style in the Memoirs of Taj-ol-Saltaneh", *Literary Textual Studies Journal*, Issue 31, pp. 65-91.
- Maryam Bakhtiari. (2003). *Memoirs of Sardar Maryam*, edited by Gholam Abbas Norouzi Bakhtiari, Tehran: Anzan.
- Lakoff, R. T. (1990). *Talking power: The politics of language in our lives*. New York: Basic

نقد و بررسی سبک نگارش زنانه در خاطرات سردار مریم بختیاری

اصغر شهبازی^{۱*}

(دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۱۴ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۰۴)

چکیده

زنانه‌نویسی یا سبک نگارش زنانه، موضوعی است که مورد قبول بیشتر زبان‌شناسان و منتقدان ادبی است و بررسی سبک نگارش زنانه یا زنانه‌نویسی یکی از وجوه نقد فمینیستی آثار ادبی است. در این بررسی، محقق به دنبال یافتن، بررسی و تبیین مصادیق زنانه‌نویسی در یک اثر ادبی است. بر این اساس در این مقاله، با هدف یافتن و تبیین مصادیق زنانه‌نویسی، خاطرات سردار مریم بختیاری، به روش تحلیل محتوا (رویکرد توصیفی - تحلیلی) بررسی شده و درنهایت مشخص شده که در سطح لحن و آهنگ، لحن‌های مناسب با انواعی از پرسش‌های بلاغی، جملات عاطفی و گاه اندرزی آفریده شده است. در لایه واژگانی نیز نویسنده با آوردن انواعی از قیدهای شدت‌افزا و تقلیل‌دهنده، نفرین‌ها، دعاها، دشنام‌ها و تکیه‌کلام‌های خاص، به نوعی از نشان‌داری واژگانی رسیده است. در سطح نحوی، بسامد جملات ساده، کوتاه، هم‌پایه (هم‌پایه با علائم نگارشی) بالاست و نویسنده از عنصر وجهیت و نزدیکی زبان نوشتار به

۱. دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

* a.shahbazi@cfu.ac.ir

<http://www.orcid.org/0000-0001-9581-2367>

Copyright© 2025, the Authors | Publishing Rights, ASPL. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution- NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

گفتار بهره برده و البته در برخی از جاها، تسامح‌های نحوی، تقدیم و تأخیرهای ناصواب و اشکالات دستوری دیده می‌شود. در لایه محتوایی، خاطرات سردار مریم مصداق بارز یک نوشته زنانه است، زیرا در آن خاطرات، نویسنده بارها از خود به عنوان یک زن، مشکلات و رفتاری‌هایش در دوران شوهرداری، بارداری و... سخن گفته و فرهنگ مردسالار را به چالش کشیده است.

واژه‌های کلیدی: نقد فمینیستی، زنانه‌نویسی، خاطرات، سردار مریم بختیاری.

۱. درآمد

۱-۱. بیان مسئله

بررسی سبک نگارش زنانه یا زنانه‌نویسی یکی از وجوه نقد فمینیستی آثار ادبی است. در این بررسی، محقق با قبول اینکه بین نوشتار زنان با مردان تفاوت‌هایی وجود دارد، به دنبال یافتن، بررسی و تبیین مصادیق آن تفاوت‌ها در یک اثر ادبی است (پاینده، ۱۳۹۸: ۲/ ۱۰۰). با این توضیح که مقوله زبان زنان؛ یعنی زبانی که مختص به زنان باشد، واقعیت ندارد (طاهری، ۱۳۸۸: ۸۷)، زیرا زبان در ذات خود با جنسیت ارتباطی ندارد (فتوحی، ۱۳۹۱: ۳۹۶)، اما سبک نوشتار زنان یا زنانه‌نویسی، مقوله‌ای است که اغلب زبان‌شناسان و منتقدان پذیرفته و درباره آن کتاب و مقاله نوشته‌اند.

لیکاف^۱ معتقد است زنان بیش از مردان از صورت‌های زبانی بیانگر (صفت و قید) استفاده می‌کنند و فراوانی حسن تعبیر و مؤدبانه‌نویسی، صورت‌های غیرصریح، مبهم، عاطفی و پرسشی در نوشته‌های آن‌ها بالاست (lakoff, 1990: 204). سیکسو^۲ نظریه پرداز پساساختارگرای فرانسوی، اصطلاح «زنانه‌نویسی» را برای تمایز گذاشتن بین سبک نوشتن زنان با مردان برگزیده و معتقد است در نوشته‌های زنان، زبان نوشتار به

گفتار نزدیک است؛ فراوانی جملات ساده و هم‌پایه بالاست؛ ساخت‌های دستوری مسامحه‌آمیز وجود دارد و گاه دیده می‌شود که جمله، قطع شده و گفتار ناتمام مانده است (به نقل از پاینده، ۱۳۹۸: ۲/ ۹۸-۹۹). کامرون^۳ می‌گوید زنان در کلام خود، از عوامل تشدیدکننده زبان، مانند قید قید و قید صفت، زیاد استفاده می‌کنند (Cameron, 2006: 3746). فتوحی نیز معتقد است در نوشتار زنان، بسامد جمله‌های ناتمام (با مکث و سکوت) و پرسشی بالاست و زنان در جملات خود از کلمات بیشتری استفاده می‌کنند؛ یعنی بر جزئیات تأکید بیشتری دارند (فتوحی، ۱۳۹۱: ۴۰۰).

بنابراین می‌توان گفت مقوله زنانه‌نویسی یا سبکی به نام سبک نگارش زنانه، مورد قبول اغلب زبان‌شناسان و منتقدان ادبی است و کم‌تر کسی است که این نوع سبک نوشتاری را قبول نداشته باشد و ابهامات و پرسش‌هایی نیز که وجود دارد، بیشتر در اطراف این موضوعات است که در کدام نوع از نوشته‌های زنان، بیشتر می‌توان زنانه‌نویسی را دید؟ بسامد کدام یک از مصادیق زنانه‌نویسی در نوشته‌های زنان بالاست و این مصادیق را چگونه می‌توان پیدا کرد؟

پاینده معتقد است نامه‌ها و خاطرات زنان، بهترین نوشته‌هایی هستند که می‌توان زنانه‌نویسی را در آن‌ها بررسی کرد، زیرا این دو قالب از نوشتار به زنان اجازه می‌دهد، تجربیات کاملاً شخصی خودشان را در ساحتی غیرعمومی (به دور از مرکز و در سکوت) بنویسند (پاینده، ۱۳۹۸: ۲/ ۱۰۸).

درباره مصادیق زنانه‌نویسی یا ویژگی‌های سبکی نوشتار زنان، فتوحی، ویژگی‌هایی را در پنج لایه آوایی، واژگانی، نحوی، بلاغی و کاربردی زبان، برشمرده است که معمولاً در نوشته‌های زنان بیشتر دیده می‌شوند (فتوحی، ۱۳۹۱: ۴۰۴-۴۱۲).

بر این اساس می‌توان گفت در این باره، نظریه کم نداریم و وقت آن است که این نظریه‌ها را با تکیه بر نوشته‌های زنان، به‌ویژه نامه‌ها و خاطرات آن‌ها، به محک آزمایش بسپاریم و برای هر کدام از آن ویژگی‌ها، شواهد و مصادیقی مستند و مورد قبول ارائه کنیم. در همین راستا، نگارنده بر آن است تا در قالب این مقاله، برای پاسخ‌دادن به پرسش‌های زیر، سبک نگارش زنانه را در خاطرات سردار مریم بختیاری بررسی کند:

الف) آیا خاطرات سردار مریم بختیاری را می‌توان یکی از نمونه‌های بارز سبک نوشتار زنانه محسوب کرد؟

ب) در خاطرات سردار مریم بختیاری، زنانه‌نویسی در کدام یک از سطوح زبان نمود بیشتری دارد؟

ج) مصادیق زنانه‌نویسی در خاطرات سردار مریم کدام‌اند؟

۲-۱. روش تحقیق

روش تحقیق در این مقاله، گونه‌ای از تحلیل متن با رویکرد توصیفی - تحلیلی است. نگارنده در این مقاله، برای بررسی سبک نگارش زنانه، با کمک از نظریات نظریه‌پردازان و الگوهای موجود، الگوی زیر را طراحی نموده و خاطرات سردار مریم را براساس این الگو بررسی کرده است:

جدول ۱: الگوی بررسی سبک نگارش زنانه

شاخص‌ها	سطح مورد بررسی
۱- بررسی لحن (عاطفی: مؤدبانه، خجالتی، منفعلانه، هیجانی، احساسی) ۲- بررسی عوامل لحن‌ساز ۱-۲- فرایندهای واجی ۲-۲- فرایندهای زیرزنجیری نوشتار: تکیه، مکث و امتداد ۳- موسیقی درونی: تکرار و قرینه‌سازی	۱- سطح آوایی

۲- سطح واژگانی	۱- نوع واژگان: نشان‌دار یا بی‌نشانه (خوشگل، ملوس، قشنگ، مو، گیسو، بغل، ناخن، آغوش؛ زاییدن، جاروکردن، آرایش‌کردن، کندن مو، کشیدن گیسو، حسودی‌کردن) ۲- بسامد ضمائر اول شخص و ارجاع به خود ۳- بسامد تشدیدکننده‌ها: قید قید، قید صفت ۴- بسامد مترادفات ۵- نوع نفرین‌ها، دشنام‌ها و تکیه‌کلام‌ها
۳- سطح نحوی	۱- بسامد جملات هم‌پایه ۲- بسامد جملات ناتمام ۳- بسامد جملات با وجه التزامی (وجهیت) ۴- ساخت‌های دستوری مسامحه‌آمیز ۵- نزدیکی به زبان گفتار
۴- سطح بلاغی	۱- ادبیت متن ۲- بسامد کنایات و تعریض‌ها و طنزها ۳- نوع استعاره‌ها
۵- سطح محتوایی و اندیشگی	۱- از خود و از تن خود نوشتن: دوران شوهرداری، بارداری، سقط جنین و بیماری و... ۲- توصیف مرد یا شوهر خود ۳- بیان رفتارهای زنانه: آرایش‌کردن، گریه‌کردن، حسودی‌کردن
۶- سطح ساختاری	۱- زمان‌پرسی ۲- ساختار دورانی

۲. پیشینه تحقیق

درباره ویژگی‌های سبکی یا زبانی خاطرات سردار مریم بختیاری، پژوهشی صورت نگرفته است. درباره خاطرات وی، تنها یک مقاله، با عنوان «گفتمان‌کاوی انتقادی خاطرات سردار مریم بختیاری» نوشته شده است. در این مقاله، عباسی و خانی‌پور با استفاده از نظریه گفتمان‌کاوی انتقادی فرکلاف، خاطرات سردار مریم را بررسی کرده و به این نتیجه رسیده‌اند که بی‌بی مریم به عنوان مخالف گفتمان سنتی، فرهنگ مردسالارانه را نقد کرده و نگاه سنتی جامعه به زن را به چالش کشیده و خودش هم

در زندگی شخصی‌اش سعی داشته از چنگال‌های نقش‌های صرفاً جنسیتی رها شود و به نقشی برابر با مردان دست یابد (عباسی و خانی‌پور، ۱۴۰۱: ۸۱-۱۰۳).

اما درباره سبک نگارش زنان یا زنانه‌نویسی در آثار زنان دیگر، مقالات زیادی وجود دارد. یکی از مقالاتی که بیشترین همسویی را با مقاله نگارنده دارد، مقاله «سبک زبان زنانه در خاطرات تاج‌السلطنه» است. این همسویی هم به این دلیل است که سردار مریم بختیاری با تاج‌السلطنه دیدار داشته و در خاطرات خود از این دیدار سخن گفته (مریم بختیاری، ۱۳۸۲: ۱۷۴-۱۷۵) و هر دو تقریباً سرنوشت یکسانی داشته‌اند. رضوی و صالحی‌نیا در مقاله یادشده کوشیده‌اند تا مصادیق زنانه‌نویسی را در خاطرات تاج‌السلطنه (دختر ناصرالدین‌شاه) نشان دهند. ایشان درنهایت به این نتیجه رسیده‌اند که در خاطرات تاج‌السلطنه، بسامد ویژگی‌هایی همچون واژگان نشان‌دار، صورت‌های بیانگر، تشدیدکننده‌ها بالاست و تاج‌السلطنه در خاطرات خود به سادگی زبان و نزدیکی زبان نوشتار به گفتار توجه داشته است (رضوی و صالحی‌نیا، ۱۳۹۴: ۶۵-۹۰).

۳. بحث

۱-۳. معرفی سردار مریم بختیاری

سردار مریم بختیاری، فرزند حسین‌قلی‌خان ایلخانی بختیاری و بی‌بی فاطمه (دختر علی‌رضاخان کیان‌ارثی چهارلنگ)، در سال ۱۲۹۰ق در چهارمحال و بختیاری متولد شد (حیدری، ۱۳۹۴: ۴۱-۴۴). در پانزده‌سالگی با مردی چهل‌ساله به نام علی‌قلی‌خان محمدصالح (چهارلنگ) ازدواج کرد، اما این ازدواج پس از چهار سال، با مرگ علی‌قلی‌خان به تنهایی منجر شد. بی‌بی مریم پس از آن و به اصرار برادرانش با عموزاده‌اش فتح‌الله‌خان سردار ارشد، ازدواج کرد (سال ۱۳۱۳ق) و از او صاحب پسری

به نام مصطفی قلی خان شد و پس از هفت سال زندگی پرمال، بدون گرفتن طلاق جدا شد و دیگر تا پایان عمر (۱۳۵۳ق) ازدواج نکرد (همانجا).

او در یکی از پراشوب‌ترین دوره‌های تاریخی ایران متولد شده و از دنیا رفته است. ۲۶ سال پس از روی کار آمدن ناصرالدین‌شاه (۱۲۶۴ق) متولد شده و ۲۳ سال از حکومت این شاه قاجار را درک کرده و به هنگام روی کار آمدن مظفرالدین‌شاه، ۲۳ ساله و هنگام صدور فرمان مشروطیت (۱۳۲۴ق) ۳۴ ساله بوده است. در دوران استبداد محمدعلی‌شاه و فتح تهران، ۳۷ ساله بوده است. در هنگام جنگ جهانی اول (۱۳۳۲-۱۳۳۷ق) ۴۲ تا ۴۶ سالگی را می‌گذرانده است. در بحبوحه این جنگ عالم‌گیر، با متحدین (آلمان و عثمانی) علیه متفقین (شوروی، انگلیس و فرانسه) متحد شده و فرمانده یک بخش از نظامیان آلمان بوده و به «فن کاردوف» (شارژ دافر) آلمان پناه داده و به پاس آن از ویلهلم دوم (امپراتور آلمان) عالی‌ترین نشان آن کشور را دریافت کرده و به سردار مریم بختیاری معروف شده است (پاداش فتوت، ۱۲۸۶: ۷-۸). هنگام تاج‌گذاری رضاخان ۵۳ ساله بوده و در سال ۱۳۵۳ ق از دنیا رفته است.

بی‌بی مریم از هشتم شعبان ۱۳۳۶ق در نهان و خلوت، بدون اینکه کسی متوجه شود، نوشتن خاطرات خود را آغاز کرده است. این خاطرات که مثل اغلب خاطرات بازمانده از عصر قاجار، نوعی زندگی‌نامه خودنوشت‌اند، از کودکی وی تا پیروزی انقلاب مشروطه را در بر دارند. این خاطرات علاوه بر ارزش تاریخی، از نظر اشارات فمینیستی و سبک نگارش زنانه نیز در خور توجه‌اند. اگر چه بی‌بی مریم اذعان کرده که سواد چندانی نداشته (۱۳۸۲: ۲۶)، اما به گواه خاطراتش، زنی اهل مطالعه، آگاه، روشن‌فکر و پیشرو بوده است.

۳-۲. سبک نگارش زنانه در خاطرات سردار مریم بختیاری

۱-۲-۳. لحن

در بررسی سبک نگارش زنانه خاطرات سردار مریم بختیاری، نخست، عنصر لحن^۴ را بررسی می‌کنیم. لحن، نگرش، احساس و حالتی است که نویسنده می‌خواهد انتقال دهد؛ به عبارت دیگر، لحن، دو واقع نگرش و احساس نویسنده است نسبت به محتوای پیام که از طریق فضا سازی در زبان ایجاد می‌شود (عمران‌پور، ۱۳۸۴: ۱۲۸). شخصیت‌ها خود را از طریق زبان، بیان می‌کنند و به خواننده می‌شناسانند (شمیسا، ۱۳۷۶: ۱۶۵).

نویسندگان معمولاً با استفاده از موسیقی حروف و واژگان و نظم و ترتیب خاص کلام (فضا سازی) لحن مطلوب خود را می‌آفریند، برای مثال نویسندگان با آوردن صفات و ترکیبات دراز آهنگ و پیوستن جملات به هم و کمک گرفتن از خواص فیزیکی اصوات (زیر و بمی، شدت، امتداد، طنین یا زنگ) الحان گوناگونی را ایجاد کرده‌اند.

لیکاف معتقد است در ارتباطات زبانی، زنان بیشتر به همدلی توجه دارند تا انتقال اطلاعات و از همین روی، گستره لحن و آهنگ در سخن آن‌ها، تنوع بیشتری نسبت به مردان دارد. زنان حسن تعبیر را بیش از مردان به کار می‌برند و الگوهای آوایی مورد استفاده آن‌ها، بیشتر شبیه پرسش‌اند و بیانگر شک و تردید و نیاز به تأیید دارند (Lakoff, 1990: 204). فتوحی هم معتقد است گفتار و نوشتار زنانه، لحنی عاطفی و آهنگی نرم دارد (فتوحی، ۱۳۹۱: ۴۰۴).

سردار مریم بختیاری در خاطرات خود، لحن‌های مناسب را با پرسش‌های بلاغی و جملات عاطفی و گاه اندرزی آفریده است. وقتی از پدرش صحبت می‌کند که سفارش کرده بود به بچه‌های مصطفی‌قلی‌خان که یتیم هستند، سهم بیشتری بدهند، مطلب را

این‌گونه تمام می‌کند: «عموهایم هم سر این مطلب از پدرم دلخور شدند. حالا مطالعه‌کنندگان این کتاب تصور کنند، هیچ پدری در حق اولاد خود این‌گونه محبت می‌کند؟» (مریم بختیاری، ۱۳۸۲: ۲۷-۲۸).

درباره وضعیت زنان در بختیاری، با جملات پرسشی، لحن مناسبی خلق کرده است:

بدبختانه می‌ترسم بمیرم و زن‌های ایرانی را عموماً و زن‌های بختیاری را خصوصاً آزاد نبینم. از این خیال بدبختی زن‌های ایرانی، خصوصاً زن‌های بختیاری خیلی سخت به من می‌گذرد. آیا می‌شود از درگاه پادشاه حقیقت قدرتی پیدا کنم که بتوانم به نوع خود خدمت کنم؟ خدایا، مگر زن بدبخت نمی‌تواند کار کند؟ آیا زن، انسان نیست؟ خلقت او غیر خلقت مرد می‌باشد؟ ای ایران عزیز! ای ایران بدبخت! خودت بدبخت شدی و اولادان عزیزت هم از بدبختی تو، از اوج عزت به خاک ذلت افتادند. اگر ما هم علم داشتیم، چرا بایست زن‌های بیچاره ایرانی در گوشه خانه در به روی آن‌ها بسته باشد و از تمام کارهای عالم عقب بمانند؟ (همان: ۴۷-۴۸).

خدا را شاهد می‌گیرم، اگر به قدری مخارج که به قانون یک نفر محترم‌زاده زندگانی بکردم و برادرهایم از ارث پدری به من بدادند، تمامت عمر اختیار شوهر نمی‌کردم، چون که از خودم اطمینان داشتم که هوای نفس در سرم نبود. اگر من ارث پدر داشتم، طبیعت من قبول نمی‌کرد که آزادی خود را از دست بدهم و خود را در قید اسارت مردان خوب دنیا دریابورم، تا چه رسد به این مرد که می‌بایست شوهر من باشد (همان: ۱۱۱).

آیا ساعتی که من در قعر گور خوابیده‌ام، شما ای ایرانی‌های بدبخت، آزادید؟ با کمال سرفرازی قدم‌های شمرده شمرده می‌زنید؟ به‌خصوص

خانم‌های بدبخت که مثل اسیر در خانه شوهر از ترس روزی، زندگانی می‌کنند (همان: ۱۴۳).

سردار مریم در جملات زیر، با جملات اندرزی پیوسته، لحن مطلوب خود را ایجاد کرده است:

ای خانم‌هایی که این کتاب سیه‌بختی مرا مطالعه می‌کنید، مبادا گول مال، دولت و جوانی کسی را بخورید و شوهر بکنید. شوهر هر قدر فقیر و زشت باشد، اما پیکر او آراسته به صفات خوب باشد، عالم، دانا، با شرافت باشد، آن مرد زندگی است. به حق آن خدایی که جان و عزت من در ید قدرت اوست، راضی بودم به یک شاگرد مدرسه شوهر بکنم، اما به این آدم شوهر نکنم (همان: ۱۴۸).

خواننده عزیز که این روزنامه زندگانی مرا ملاحظه می‌فرمایید، حالا سرنوشت ما دخترهای ایرانی، خصوصاً دخترهای بختیاری را ملاحظه کنید. دختر پانزده‌ساله را بدهند به یک مرد چهل‌ساله که دارای دو زن و شش نفر اولاد است (همان: ۵۴).

یا در جملات زیر که جملات عاطفی، آهنگ خاصی به کلام داده است:

چه راه‌های سخت، اما چه قدر باصفا! چه قدر زیبا! دست طبیعت چه جاهای زیبایی درست کرده است؟ اگر این جاها در فرنگستان بودند، چه قدر راه‌آهن به آن‌ها می‌کشیدند! چه مداخل از این جنگل‌های بسیار می‌بردند! خدا می‌داند که این درخت‌ها ثمر دست انسان است یا یک وقتی که ایران آباد بود، انسان کاشته است یا دست طبیعت! (همان: ۹۱).

در خاطرات سردار مریم، لحن زنانه را بیشتر در جاهایی می‌توان دید که او از بدبختی‌ها و تیروهریزی‌های خودش و زنان ایرانی سخن می‌گوید. وقتی از ازدواج با فتح‌الله‌خان و بی‌قراری‌های خودش می‌گوید، لحن کلام، زنانه می‌نماید:

چه بنویسم از بدبختی خودم که روزگار و مقدرات مرا شریک زندگانی یک همچو نامردی کرد؟! ای کاش روزگار از خلقت من صرف نظر می نمود. ای کاشکی با بیماری هایی که برای اطفال هست، همان اول خلقت مرا معدوم می نمود. من بیچاره از این شوهر دیوانه به چه اندازه در زحمت و عذابم! (همان: ۱۴۵).

همان طور که از قول لیکاف نقل شد، زنان حسن تعبیر را بیش از مردان به کار می برند و سعی می کنند، لحن مؤدبانه تری را برگزینند. در خاطرات سردار مریم، لحن مؤدبانه در قالب گزینش واژگان ادبی و استفاده از فعل «می باشد» به جای «است» بارها بروز و ظهور کرده است:

«چند روز آنجا هوا گرم بود. رفتم با هوای گرم و کثیف دهنو ساختم. وضع حمل کردم. خداوند یک پسر به من کرامت فرمود» (همان: ۱۳۶).

«دل به کرم خدا بستم. ساعت به ساعت بر جلالت قدرم افزود» (همان: ۱۳۴).

یک دختر شش ساله داشتم که مادر دهر کم تر دختری به این خوبی دیده بود. امان! امان از آن روزگارا! که تا یادم می آید، دیوانه می شوم. دختر بدبخت من به تاریخ هزار و سیصد و بیست و دو، روز دوشنبه ساعت چهار فوت شد. داغ صورت ماه خود را تا زنده هستم، به دل من گذاشت (همان: ۱۳۰-۱۳۱).

«خدایا، مگر زن بدبخت نمی تواند کار کند؟ آیا زن انسان نیست؟ خلقت او غیر خلقت مرد می باشد؟» (همان: ۴۷-۴۸).

۳-۲-۲. واژگان

اغلب منتقدان ادبی معتقدند که زنان در لایه واژگانی زبان، برخی از واژگان را که معمولاً مردم آن ها را واژگان زنانه می نامند، بیشتر به کار می برند. واژگانی از قبیل

خوشگل، ملوس، قشنگ، سرخ و سفید و... یا اینکه زنان در هنگام توصیف، از قیدهای صفت یا قید قید بیش از مردان استفاده می‌کنند. وانگهی زنان نفرین‌ها، دعاها، دشنام‌ها، تکیه‌کلام‌های خاص خود را دارند (فتوحی، ۱۳۹۱: ۴۰۵) و این موارد است که واژگان را در سبک نگارش زنانه نشانه‌دار می‌کند.

در خاطرات سردار مریم بختیاری نیز تمام موارد گفته‌شده را می‌توان دید. او از قیود صفات، چه قیود شدت‌افزا (بسیار، فوق‌العاده، خیلی) و چه قیود تقلیل‌دهنده (کمی، اندکی، لختی) بارها استفاده کرده است. در وصف مردم خرم‌آباد می‌گوید:

خلاصه آمدیم برای بیلاق و رسیدیم به خرم‌آباد. تمام مردمش لر می‌باشند. کم‌تر مردم روستا دارد. تمام مردم اینجا زردرنگ می‌باشند، اما خیلی ملیح و قشنگ می‌باشند. لباس‌های آن‌ها تمام مثل لباس لرستانی. لباس زن‌ها عبارت از یک پیرهن بلند، یک کلیچه، یک دستمال بزرگ هم مثل مینای بختیاری‌ها دور سر می‌پیچند. کلیچه به سر می‌گذارند. روسری می‌بندند، اما نه به شکل بختیاری، جور دیگر. شلوار تنگ هم زیر پیراهن بلند می‌پوشند. یک منگول از رشتن [کذا] سیاه، اما خیلی بزرگ، پشت پاکش [شلوار] خود می‌دوزند. این علامت شوهرداری آن‌ها می‌باشد (مریم بختیاری، ۱۳۸۲: ۹۵).

در وصف رفتار خود با مردم می‌گوید:

«من هم اشهد بالله هر چند اول عمرم بود، هنوز بیست سال نداشتم، به حدی رفتار خوب با مردم می‌کردم؛ به حدی بذل و بخشش به مردم می‌کردم در این دو سال دربه‌دری، به اندازه‌ای به کار مردم بختیاری می‌خوردم که حد و مرزی نداشت» (همان: ۹۷).

در وصف دخترعمویش می‌گوید:

رفتم گندمان، خانه عمویم رضاقلی خان. دو شب بودم. خیلی از من پرستاری کردند. عمویم خیلی دلسوزی می نمود، اما عمویم دختری داشت که هیچده سال سن داشت و من او را به کوچکی دیده بودم. حالا که او را دیده، به نظرم مثل یک ماهی آمد. واقعاً خیلی خوشگل بود. حیف که ناکام شد. شوهرنکرده فوت شد. از خوشگلی گذشته، مهربان، خوش زبان، شیرین بود. اسم او سلطان بود. خدا لعنت کند مردم بدزبان تهمت باز را (همان: ۱۱۸).

در وصف تاج السلطنه می گوید:

اول دفعه بود که چشمم به او افتاد. به حدی حواسم پریشان شد که یادم رفت تاج السلطنه می باشد. خیلی یکه خورم و ترسیدم. به نظر من یک ذرع بلندی او آمد یک ذرع هم پهنی او. عرض و طول یکی بود. به علاوه دانا بود. تا اندازه ای عالمه بود. خیلی خوش کلام و باتقریر بود (همان: ۱۷۴).

موضوع دیگری که در لایه واژگانی خاطرات سردار مریم توجه را به خود جلب می کند، دشنام ها، نفرین ها و قسم های وی است. سردار مریم، همانند بیشتر زنان، وقتی سفره دل را می گشاید، نمی تواند جلو احساسات و عواطف خود را بگیرد و به مقتضای سخن، دشنام ها و نفرین هایی به کار می برد. بیشتر دشنام ها و ناسزاهای بی مریم عبارت اند از حیوان، بی حیا، پست، بی شرف، بی وجدان، بی غیرت، نامرد، الواط و آن هم در وصف شوهر دومش فتح الله خان:

«هر چه به فتح الله خان می نویسم، جواب می دهد که چه کنم، از دستم کاری ساخته نیست، بیایید اصفهان، اما حالا نیاید، پاییز بیایید. حیوان تصور نمی کند، پس حالا تا پاییز چه کنم» (همان: ۱۷۲).

«امان! امان از آن روزگار! که تا یادم می‌آید، دیوانه می‌شوم. هر چند روزگار از این سخت‌تر هم دیده‌ام. امان! باز امان از آن روزگار! از شوهر پست و بی‌شرف من!» (همان: ۱۳۱).

«شوهر بی‌وجدان ما با اولاد برادرش این جور باشد با اولاد خودش هم بدتر بود» (همان: ۱۳۰).

«شوهر بی‌غیرت نامردم هم در اصفهان به بیماری خود گرفتار بود» (همان: ۱۴۴).

نفرین‌های سردار مریم متعادل‌اند و بیشتر در حق همان شوهر کذایی:

«شرف و آبروی خود را میان چشم و هم‌چشم بروز داد. مرا سرافکنده نمود. خدا سزای او را بدهد» (همان: ۱۲۳).

سردار مریم در مقام استغاثه، بیشتر از «اشهد بالله» استفاده می‌کند؛ یعنی شبه‌جمله‌ای که بختیاری‌ها در مواقع ترس و وحشت و یا هنگامی که از کار کسی به ستوه می‌آیند، بر زبان می‌آورند:

«برادرهای من بی‌حیایی را به جایی رساندند که اشهد بالله از خودشان گذشته، عالم و انسانیت را لکه‌دار نمودند» (همان: ۱۳۴).

یکی دیگر از نکاتی که در سطح واژگانی خاطرات سردار مریم قابل توجه است، استفاده از واژگان فرانسوی و انگلیسی است. واژگانی همچون آنتریک، آنتیک، پلتیک، راپرت، رولسین و... . کامرون در این باره معتقد است زنان بیش از مردان خود را با تغییراتی که دارای جایگاه اجتماعی بالاست، منطبق می‌کنند (Cameron, 2006: 3746). رضوی و صالحی‌نیا نشان داده‌اند که این موضوع در خاطرات تاج‌السلطنه هم پررنگ است (رضوی و صالحی‌نیا، ۱۳۹۴: ۷۱-۷۲). نمونه‌هایی از به کار بردن این واژگان در خاطرات سردار مریم در جملات زیر دیده می‌شود:

«ناصرالدین شاه در عالم هیچ فکری برای ایران نداشت، سوای اینکه خودش را وسعت بدهد و آنچه می تواند ایران را ذلیل کند. یکی از پلتیک های وحشیانه و ننگین او کشتن مردم محترم و صاحب نفوذ بود» (همان: ۲۴).

«مقصود راپرت کار ایلخانی بود، نه زیارت» (همان: ۲۶).

«در هر صورت اگر این بختیاری در همان جوش و خروش باقی می ماند و دست آنتریک ظل السلطان داخل فامیل نمی شد، خیلی صدمه به قاجار می رسید» (همان: ۳۳).
«اما وقتی روزگار از ظلم قاجاریه به تنگ آمد و شمشیر قصاص را به دست فامیل ما داد، در رولیسون ناقص ایران کهن بایستی تمام این خائنین ملت به سر دار بروند و مکنت آن ها خرج نظام ایران و راه آهن ایران بشود» (همان: ۳۴).

در خاطرات سردار مریم، در لایه واژگانی دو موضوع دیگر نیز جلب توجه می کند: یکی به کاربردن برخی از واژگان و اصطلاحات عامیانه بختیاری و دیگری وفور غلط های املائی. برخی از واژگان و اصطلاحات محلی در خاطرات سردار مریم عبارت اند از:

شهد بالله (صفحات ۶۵، ۹۷، ۱۱۲، ۱۳۴)، اُرسی: نوعی کفش (ص ۶۹)، بیق: بوق (۹۳)، پاکش: نوعی شلوار زنانه (۹۵)، پاکشیدن: پاها را جلو کسی دراز کردن (۸۲)، پُز دادن: فیس و افاده داشتن (۱۰۶)، پاچه کوه: کوهپایه را گویند (۱۵۲)، توشمال: نوازنده سرنا و کرنا را گویند (۹۳)، جفنگ: حرف مسخره (۷۵)، جلف: سبک سر (۱۱۹)، جنده: فاحشه (۱۳۰)، جوب: جوی آب (۱۳۴)، چلواری: پارچه سفید متقالی را گویند (۱۳۸)، حراف و نطق: حرف زن و سخن گو (۴۲)، دخل: درآمد (۶۸)، دودو شدن: زخم شدن دست کودکان (۷۴)، دوا: دارو را گویند (۸۷)، دواخور کردن: کسی را با دارو کشتن (۸۷)، دلمب و دولمب: نام آوای تنبک و دایره (۱۱۴)، زبل: زرنگ (۷۵)، سوای اینکه:

به جز، غیر از (۲۴)، سواکردن: جداکردن (۱۱۷)، فلنگ را بستن: فرارکردن (۵۰) فحل: حیوان گشنی خواه را گویند (۱۵۲)، کله پر باد: آدم مغرور و بلندپرواز را گویند (۳۲)، کهنه دشمن: دشمن قدیمی و پرکینه (۳۵)، کلفت: چاق (۱۴۹)، کوفت: سوزاک و سفلیس (۱۲۳)، گرت و خاک: گرد و غبار (۳۳)، گرگراک: سوسمار و مارمولک (۹۱)، لابد بودن: ناچار بودن (۵۴)، مجمعه: سینی بزرگ و پهن و لبه دار (۲۵)، مُله: گردنه (۱۲۶)، مَدَن: ماندن (۳۹)، ناخوشی: بیماری (۱۳۴).

در خاطرات سردار مریم، غلط‌های املائی زیادی وجود دارد. این غلط‌های املائی را نمی‌توان به عنوان مصداقی از سبک نگارش زنانه محسوب کرد، چون این موضوع در تمام نوشته‌های زنان مصداق ندارد، اما وی بارها «می‌باشد» را به جای «است»، «صفت‌ها» را به جای «صفات» و «اولادان» را به جای «اولاد» و «حقوقات» به جای «حقوق» به کار برده است.

۳-۲-۳. نحو کلام

درباره لایه نحوی سبک نگارش زنانه، گرین و لیهان معتقدند که زنان در تولید ساختارهای نحوی پیچیده، مانند جملات مرکب وابسته ناتوان‌اند و میزان ساخت‌های هم‌پایه در سخن آنان زیاد است (گرین و لیهان، ۱۳۸۳: ۶۸). پاینده هم در این باره می‌نویسد: «در سبک نگارش زنان، شخصیت اصلی زن بیشتر به نفس خودش معطوف است تا به دنیای بیرون و شور و هیجان زنانه بر خردورزی مردانه غلبه داد. در نتیجه در جملاتی که زنان در فرایند بیان اندیشه به کار می‌برند، از ساخت‌هایی مانند بند وابسته کم‌تر استفاده می‌کنند و اگر جملات آن‌ها طولانی باشند، آن گاه بیشتر از ساخت‌های هم‌پایه استفاده می‌کنند؛ یعنی از حروف ربط هم‌پایه و علائم سجاوندی که بندهای

جمله را به هم ربط می‌دهند. بدین ترتیب نوشتار زنان به گفتار نزدیک‌تر است تا به نوشتار» (پاینده، ۱۳۹۸: ۲/۹۹).

البته این ویژگی را نمی‌توان به همه نوشته‌های زنان تسری داد، اما چون در سبک‌شناسی موضوع بسامد مهم است، می‌توان گفت بسامد جملات ساده و هم‌پایه دو نوشته‌های زنان بالاست. فتوحی این موضوع را با جزئی‌نگری زنان مرتبط می‌داند و معتقد است نگاه ریزبین، محدوده جمله را کوچک می‌کند. به این صورت که زنان در آن واحد در یک فضای کوچک، چیزهای خرده‌ریز زیادی را رصد می‌کنند و بی‌درنگ از همه آن‌ها گزارش می‌دهند. طبیعتاً زمان تمرکز روی هر شیء یا موضوعی کوتاه است و در نتیجه جمله هم کوتاه می‌شود (فتوحی، ۱۳۹۱: ۴۰۷).

کوتاهی جملات و دقت در جزئیات در خاطرات سردار مریم برجسته است. درباره محمدحسین خان سپهدار می‌گوید:

«پسرهای او مردند. خانه او برچیده شد. اسمی از آن شخص بزرگوار نیست. به یک سرعتی اولادان و زندگانی او تمام شد که عقل انسان در وادی خیال سرگردان است. اولاد خوب هم داشت» (مریم بختیاری، ۱۳۸۲: ۱۵۰).

درباره دیدار خود با تاج‌السلطنه، دختر ناصرالدین‌شاه، با دقت در جزئیات می‌گوید: وقتی که در تهران بودم، یک روزی دیدن من آمد. تا دو ساعت از شب گذشته ماند. وقتی که خواست برود، رفت در اطاق کوچک که پهلوی اطاق پذیرایی بود، چادر سرش بکند. من هم که برای رفتن او بلند شده بودم، عقب او رفتم. این اطاق یک چراغ زیاده‌تر نداشت. قدری تاریک بود. تاج‌السلطنه هم رفته بود در گوشه اطاق. چادر یا رو دوشی که وقت نشستن به خود پیچیده بود، از سرش افتاد. پشت سرش هم طرف من بود. لباس سفیدی هم پوشیده بود، چون که در تابستان بودیم. خدای من شاهد است که اول دفعه بود که چشمم به او افتاد. به حدی

حواسم پریشان شد که یادم رفت تاج‌السطنه می‌باشد. خیلی یکه خورم و ترسیدم. به نظر من یک ذرع بلندی او آمد یک زرع هم پهنی او. عرض و طول یکی بود. به علاوه دانا بود. تا اندازه‌ای عالمه بود. خیلی خوش‌کلام و باتقریر بود (همان: ۱۷۴).

در بیان ملاقاتش با زن ایلخانی سگوندها، دقت در جزئیات و نزدیکی به زبان گفتار آشکار است:

زمستان در در شهر قدیم شوش به سر بردیم. با ایل سگوندها یک‌جا بودیم. زن‌های آن‌ها؛ یعنی زن‌های محترمین آن‌ها مرا می‌دیدند یا نزد من می‌آمدند. یکی از زن‌های آن‌ها که زن فاضل‌خان، ایلخانی سگوندها بود، خیلی خوشگل بود. هم هیکل او برای مرد خوب بود. چونکه قد بلند، خیلی کلفت [چاق]، دست‌ها سفید، لطیف، اما خیلی بزرگ، پاها هم همین جور. در هر صورت مردانه بود. تفنگ هم خوب می‌انداخت. نشانه خوب می‌زد. خیلی با من گرم بود. وقتی که آمد دیدن من، رفت با زن ندیمه خود که همراهش بود، یک چیزی به زبان غریبی گفت. آن زن آمد جلو روی من نشست. گفت: خانم عرض می‌کند، زن ایلخانی ایل سگوند بیاید خدمت دختر ایلخانی بختیاری بدون خلعت برود؟ من خیلی از این حرف خجالت کشیدم (همان: ۹۳).

چنانکه گفته شد، جملات زنان اگر طولانی باشند، بیشتر از ساخت‌های هم‌پایه استفاده می‌کنند؛ یعنی از حروف ربط هم‌پایه و علائم سجاوندی که بندهای جمله را به هم ربط می‌دهند. در خاطرات سردار مریم، این مختصه سبکی شواهد زیادی دارد: «من علم ندارم، سواد درستی ندارم، نمی‌توانم شرح بدهم. پدرم مسلمان حقیقی بود. در مذهب خیلی متعصب بود. همیشه نماز شب می‌نمود» (همان: ۲۶).

زن عمویم خیلی زن خوبی بود. خیلی در جوانی خوشگل بود. درحقیقت می‌شود او را یکی از خوشگل‌های دنیا گفت. از شکل، قد و قامت، لطافت بدن، دست، پا، مو، هر چه. ابداً عیب نداشت. قدری جلف بود (مریم بختیاری، ۱۳۸۲: ۱۱۹).

«خلاصه حرکت کردیم، آفتاب هم بود، هوا سرد بود. روزگار زمستان خیلی کوتاه بود، رسیدیم اول تنگ. جونقانی‌ها کم‌کم عقب نشستند، دو تا هم برگشتند، ما ماندیم» (همان: ۱۲۶).

«تمام این تنگ پر از خطر برف بود، راه بیراه. جاهای پرت‌شدنی، تمام برف بود» (همان: ۱۲۸).

موارد دیگر: ص ۲۶، ۲۸، ۴۲، ۴۳، ۶۹، ۷۸، ۱۱۹، ۱۰۳، ۱۱۳.

سیکسو معتقد است در سبک نگارش زنان، جملات ناتمام زیاد است (به نقل از پاینده، ۱۳۹۸: ۹۸/۲). فتوحی این نوع از کاربرد را ناشی از آن می‌داند که زنان به تغییر مسیر گفت‌وگو بیش از مردان علاقه دارند (فتوحی، ۱۳۹۱: ۴۰۸). البته شاید بتوان برای این امر، دلایلی دیگری هم آورد. در خاطرات سردار مریم نیز جملاتی وجود دارد که در ادامه آن‌ها، جمله وابسته یا فعل تکمیل‌کننده نیامده است و همین باعث شده که وقفه‌ای در کلام دیده شود. درباره وضعیت زنان بختیاری می‌گوید:

ما زن‌های بختیاری، تا در خانه پدریم، یک مخارجی، آن هم جزئی داریم. وقتی که شوهر کردیم حق اینکه از مال پدر، خانه پدر اسمی ببریم، نداریم. در خانه شوهر هم اگر خدمت ارباب خود که شوهر باشد [...] خوش‌بخت شدیم، عزیز شدیم [...] که برای رفع شهوت و عیش خود همه گونه اسباب راحت ما فراهم می‌باشد (همان: ۱۱۵).

«خدا می‌داند وقتی که چاقچور و چادر می‌کند و در کوچه راه می‌رود و آن روبنده را می‌زند به یک من بادمجان بزرگ که راه بروند [...] و تمام اخلاق زن‌های اسلامی برای همین رو گرفتن فاسد شده است» (همان: ۴۳).

یکی دیگر از موضوعاتی که در سطح نحوی سبک نگارش زنانه جای بحث و بررسی دارد، موضوع وجهیت است. وقتی نویسنده جملات خود را به گونه‌ای بنویسد که با وجهی از تلقی وی نسبت به وقوع فعل همراه باشد، به این معنی است که در کلام نویسنده نوعی جهت‌گیری وجود دارد؛ به عبارت دیگر، وقتی نویسنده از افعالی استفاده کند که دارای وجه التزامی باشند و در آن‌ها احتمال، شک و تردید، الزام و تأکید، توصیه و سفارش و تشویق، دعا و آرزو یا شرط وجود داشته باشد؛ یعنی سخن دارای وجهیت التزامی^۵ است (فتوحی، ۱۳۹۱: ۲۸۴-۲۹۰).

منتقدان ادبی معتقدند در نوشته‌های زنان، بسامد افعال با وجه التزامی (جملات التزامی و عاطفی) بالاست (همان: ۴۰۸؛ lakoff, 1990: 204) و این موضوع در خاطرات سردار مریم هم دیده می‌شود:

«بعد از چند سال دربه‌دری، حالا که آمدم خوش باشم، باید شوهر بکنم، آن هم به کسی که میل نداشتم اسمش را بفهم» (همان: ۸۱).

«چه بنویسم از بدبختی خودم که روزگار و مقدرات مرا شریک زندگانی یک هم‌چو نامردی کرد. ای کاش روزگار از خلقت من صرف‌نظر می‌نمود. ای کاشکی با بیماری‌هایی که برای اطفال هست، همان اول خلقت مرا معدوم می‌نمود. من بیچاره از این شوهر دیوانه به چه اندازه در رنج و عذابم» (همان: ۱۴۵).

«ابداً راضی نبودم شوهر کنم. میل داشتم که همه وقت پهلوی برادرهایم باشم از بس که این سه چهار سال شوهرداری زحمت کشیدم» (همان: ۱۰۰).

«قول دادم که اگر مرا تکه‌تکه بکنند، به خواجه‌ها شوهر نخواهم کرد. اگر بخوام در غریبی شوهر کنم، نزد اولاد خودم باشم، بهتر است» (همان: ۹۲).

ساخت‌های دستوری مسامحه‌آمیز نیز یکی از ویژگی‌هایی است که برای سبک نگارش زنانه برشمرده‌اند. سیکسو معتقد است چون زنان می‌خواهند قواعد و مقررات مرسوم را در هم بکوبند، به نحو زبان اعتنایی نمی‌کنند و آنچه را که برای مردان در حکم بند ناف است، قطع می‌کنند» (به نقل از پاینده، ۱۳۹۸: ۲ / ۹۸-۹۹)، اما واقع امر این است که این ویژگی صرفاً یک حرکت تهاجمی یا تدافعی نیست و گاه ناشی از قالب نوشته (نامه‌های شخصی یا خاطرات) و کم‌سوادی و کم‌توجهی نویسنده است. در خاطرات سردار مریم بختیاری، این تسامح به چند شکل بروز پیدا کرده است:

الف) به کار بردن شناسه افعال به صورت ناقص و گفتاری:

«مملکت بزرگ ایران را از دست دادن [دادند] و آن را به دست اجنبی سپردن. [سپردند]» (مریم بختیاری، ۱۳۸۲: ۲۴).

«به مردم محترم که پریشان شده بودن [بودند]، زیادت‌تر از آنکه من بتوانم بنویسم، می‌داد» (همان: ۲۷).

«عموهایم سر این مطلب از ایلخانی دلخور شدن [شدند]» (همان: ۲۸).

«یک نوعی فوت او عزاداری نمودن [نمودند] که مثل اینکه در خانه خودش مرده است» (همان: ۳۱).

«میراز علی‌باز به اصفهان نرسیده، ایلخانی، پدرم را کشتن [کشتند]» (همان: ۳۳).

«عموهایم هم چونکه در این هفت سال آنچه بتوانستند بی‌محبتی و اذیت به برادرهایم نمودن [نمودند]، از این مطلب می‌ترسیدن [می‌ترسیدند]» (همان: ۳۴).

«برادرهایم را نگذاشتن [نگذاشتن] در چغاخور بمانند، رفتن [رفتند] در ناغان، پناه بردن [بردند] در دهات» (همان: ۳۶).

ب) جابه‌جایی اجزای جمله یا تقدیم و تأخیرهای ناصواب:
تأخیر نهاد: «گاهی می‌رفت چغاخور و می‌آمد. تمام دهات میزدج را هم با آنچه حقوقات برادرهایم در بختیاری یا دهات پشتکوه داشتند، عموهایم با اجازه‌ی ظل‌السلطان گرفتند» (همان: ۲۶).

تأخیر متمم: «یکی از پلتیک‌های او خویشی نمودن با مردم بختیاری بود. چه به آن‌ها زن می‌داد، چه زن می‌گرفت برای خودش و فامیلش» (همان: ۲۵). «یک جذابیت داشت که تمام اولادهای ایشان و برادران ایشان نمی‌توانستن [کذا] زیاد با ایشان حرف بزنند با وجودی که خیلی مهربان و رئوف بود نسبت به فامیل» (همان: ۲۵).
تقدیم متمم: «به قرآن آن‌ها را مطمئن نمود و گرفت فرستاد تهران» (همان: ۲۴).
فاصله‌انداختن بین اجزای فعل مرکب: «آنچه طفره برای اسفندیارخان، برادر بزرگ زدند او را مرخص نمود» (همان: ۳۵). «به قدری بی‌حال و بدبخت بود که استفاده از این علم بی‌پایان، نه خودش و نه مردم ایران، نکرد» (همان: ۱۵۰).

ج) ساخت جملات مرکب (با حرف پیوند چونکه) به طرز ناشیانه و گفتاری:
«خیال نمی‌کرد که بتوانند صدمه‌ی جانی به او وارد بیاورند، چونکه خیلی قدرت داشت» (همان: ۳۱).

«... فوت شده است و داغ ابدی خود را به دل من گذاشت، چونکه از محبت خواهری گذشته، یک عشق حقیقی با هم داشتیم» (همان: ۳۷).
«چونکه حالا سه پسر از او داشتم، ابداً راضی به مرگ او نبودم» (همان: ۸۸).

«از طرف اولاد خیلی بدبخت بود، چونکه از دو شوهر که میان خانواده پدرم نمود، اولاد ذکور برای او نماند» (همان: ۴۶).

«اگر یک برادری از مادر داشتم، باز هم امکان نداشت شوهر بکنم، چونکه از شوهرداری بدم می‌آید» (همان: ۱۱۱).

«من هم از همه طرف مأیوس شدم. دیدم خیلی جوان هستم، لابد که شوهر بنمایم، چونکه قانون وحشی‌گری ما ارث به دختر نمی‌دهد» (همان: ۱۱).

د) استفاده زیاد از «می‌باشد» به جای «است»:

«امیدوارم که فرصت بده [کذا] تا بنده که یک نفر زن ایرانی و از ایل بختیاری می‌باشم، روزنامه زندگی خود را به طور خیلی ساده و مختصر بنویسم. من دختر حسین‌قلی خان ایلخانی می‌باشم» (همان: ۲۳).

«خانه ایشان در ناغان که یکی از دهات پشتکوه می‌باشد، بود» (همان: ۳۰).

«اگر اسفندیارخان ناخوش بشود، من برای او قربانی می‌کنم، چونکه او سرچشمه ثروت بختیاری من می‌باشد» (همان: ۳۵).

«برادرم که ملقب به صمصام‌السلطنه، بعد رئیس‌الوزراء و وزیر داخله می‌باشد، میان چند شب، یک شب پنهانی که احدی نفهمد می‌آمد در چغاخور یک سرکشی به عیال و اولاد پدر و برادرهایش می‌نمود» (همان: ۳۶).

۳-۲-۴. بلاغت کلام

ترادگیل معتقد است کاربران مؤنث در قیاس با جنس مذکر از صورت‌های بهتر و درست‌تر زبان استفاده می‌کنند (ترادگیل، ۱۳۷۶: ۱۱۵-۱۱۷). لیکاف هم معتقد است زبان به هنگام سخن گفتن مراقب‌اند تا زبان را درست به کار ببرند (lakoff, 1990: ۱۱۵-۱۱۷).

204). بنابراین در بحث کاربرد زبان معیار، زنان پای‌بندی بیشتری دارند (فتوحی، ۱۳۹۱: ۴۰۱)، شاید از آن جهت که می‌ترسند، از طرف فرهنگ مردسالار مورد طعن واقع شوند و این پای‌بندی گاه کلام را تصنعی می‌کند.

در خاطرات سردار مریم، استفاده از «نمودن» به جای «کردن» و «می‌باشد» به جای «است» نمونه‌هایی از این نوع نگاه است:

«آن‌ها را به حدی احترام نمود که از شوهرنمودن گذشت و نشست بچه‌هایش را بزرگ نمود» (همان: ۲۸).

«عمویم رضاقلی و پسرهای خود، او را به بدی نمودن وادار نمودند» (همان: ۳۵).
«افسوس که آفتاب اقبال او زود غروب نمود والا کارهای بزرگ می‌نمود» (همان: ۴۰).

وانگهی در لایه بلاغی سبک نوشتار زنانه، کنایه، اغراق و مبالغه پررنگ‌تر است. زنان کنایی‌تر از مردان سخن می‌گویند و نوع استعاره‌های آن‌ها نیز با مردان تفاوت دارد (فتوحی، ۱۳۹۱: ۴۰۸-۴۱۰). در خاطرات سردار مریم نیز این موضوع آشکار است؛ البته بیشتر کنایات وی، از نوع کنایات رایج در بختیاری‌اند:

«پدرم را از میان بردند. ابدأ نُطقی هم از ایل بختیاری و فامیل او بیرون نیامد» (همان: ۳۱).

«ایلخانی یک نفر مرد کله پر بادی بود و من به حکم شاه او را کشتم» (همان: ۳۲).
«ایل بختیاری هم که مردم وقت‌شناس بودند و اغلب هم کهنه‌دشمن با فامیل ما بودند» (همان: ۳۵).

«آنچه به حاجی ایلخانی، عمو، التماس می‌نوشتیم، مردها که اینجا نمی‌باشند، ما یک مشت زن و بچه مرحوم ایلخانی می‌باشیم، ابدأ به خرج او نمی‌رفت» (همان: ۶۳).

«اگر خدای نخواست سیاه‌بخت شدیم که خر بیار و معرکه بار کن. نه در خانه پدر جا داریم و نه در خانه شوهر حق داریم» (همان: ۱۱۵).

با همه این احوال، یکی از نکات برجسته خاطرات سردار مریم در سطح بلاغی این است که وی متأثر از مطالعات شخصی و آشنایی با برخی از متون، به زیبایی زبان خود را به مرز زبان ادبی رسانده است و کلامی تأثیرگذار خلق کرده است:

«از آنجایی که روزگار میل ندارد که انسان یک نفس به به راحت بکشد، دست قضا و قدر، سنگ بدبختی را به توسط قاجاریه به کاسه زندگانی ایلخانی زد» (همان: ۲۹-۳۰).

«همیشه به پدرم، اول کاغذ مرشدجان می‌نوشت و حال آنکه پدرم افق روزگار تاریک می‌دید» (همان: ۳۱).

«ایلخانی، پدرم، چند سال بود که تمام خیالش این بود که شاید در دربار دولت همدست پیدا نموده و ایران را مثل اروپا مشروطه بکند و این کهنه‌درخت استبداد را شاید بتواند به دستیاری بزرگان ملت و دولت از بیخ و بن بردارد» (همان: ۳۹).

«افسوس که آفتاب اقبال او زود غروب نمود والا کارهای بزرگ می‌نمود» (همان: ۴۰).

«با هر کس یک ذره دلخوری داشته باشد، میل دارد به یک دقیقه او را نابود کند. به اندازه‌ای رشته دوستی را پاره می‌کند که جای گره‌زدن به او نمی‌گذارد» (همان: ۴۱).

«حالا که افق طالع ما تیره و تار می‌باشد، ابرهای تیره سهمناک، آفتاب طالع ما را پوشانده‌اند، تا دست قضا و قدر یک سال از این دست نجات بدهد» (همان: ۵۷).

در وصف افول قدرت ظل‌السلطان می‌گوید:

«مثل آنکه ستاره اقبال ظل السلطان که مدت‌های مدید مشعشع بود، حالا میل به تنزل دارد و ابر سیاه پرتراکمی جلو او را گرفته است» (همان: ۷۷).

در توصیف آب و هوا می‌گوید:

«اول شب تا آخر شب، آسمان آنچه باران در خود ذخیره داشت، به حکم قضا و قدر بارید. فردای آن شب یک آفتاب خوش، مانند طالع خوش‌بختان روش و مشعشع نمودار شد» (همان: ۹۰).

در توصیف غرور و جهالت محمدعلی‌شاه قاجار می‌گوید:

«عوض اینکه این نام نیکو که پدرش در صفحه تاریخ دنیا به یادگار گذاشت، خودش هم متعاقب کند و یا تمامی او را تمام کند، یک شاهزاده که پنج نفر از پدران او پشت سر هم سلطنت نمودند، نمی‌دانست یک ملتی در قرن بیستم وقتی که از خواب جهالت بیدار شد و حقوق خود را شناخت، ساکت نخواهد نشست؛ تخمی که افشانده است، اگر هیچ او را آبیاری نکنند، دست قدرت و آب رحمت خداوندی دانه دانه از او سبز می‌کند» (همان: ۱۷۵).

وانگهی سردار مریم در برخی از جاها با استناد به اشعار بزرگان، بلاغت سخن خود را دو چندان کرده است. برای مثال وقتی از همسری با فتح‌الله‌خان به ستوه آمده و شکوه و شکایت سر می‌دهد، سخن را این‌گونه با مصرعی از حافظ به پایان می‌برد:

چه بنویسم از بدبختی خودم که روزگار و مقدرات مرا شریک زندگانی یک همچو نامردی کرد. ای کاش روزگار از خلقت من صرف‌نظر می‌نمود. ای کاشکی با بیماری‌هایی که برای اطفال هست، همان اول خلقت مرا معدوم می‌نمود. من بیچاره از این شوهر دیوانه به چه اندازه در زحمت و عذابم. روح را صحبت ناجنس عذابی است الیم (همان: ۱۴۵).

یا وقتی از آرزوهای خود سخن می‌گویند، کلام را این‌گونه به فرجام می‌رسانند:

چه قدر آرزو داشتم در سایه یک شوهر بزرگواری آسوده باشم که سوای خداوند
اعتنائی به نوع بشر نداشته باشم، این هم بر عکس مرا نصیب مرا نصیب این نالایق
کرد. دست به دامن مرد نالایق و ناکس رسید. افسوس که خیالات انسانی مقابل
قدرت خدا هیچ است. ای بسی آرزو که خاک شده! (همان: ۱۲۰).

در توصیف شوهری که هرگز میل نداشت با او زندگی کند، این‌گونه سخن می‌گوید:

«شوهرم را هم بعد از یک ساعت آوردند در حجله و چه شوهری! فوری از عقل و
انسانیت ایشان ملتفت شدم تا چه اندازه هست: من شنیدم که جان جانان است/ چون
دیدم هزار چندان است!» (همان: ۱۱۵).

دربارۀ دنیا می‌گوید:

«خوبی این دنیا این است: خوب و بدش در گذار است و زود هم می‌گذرد: شاد برانیم
که در این دار تنگ/ شادی و غم هر دو ندارد درنگ» (همان: ۱۶۲).

دربارۀ رفتار برادرهایش با خود می‌گوید:

«هر چند با این همه صدمه که به من زدند، باز هم زیر خرابی آن‌ها نمی‌روم، اما
خداوند عالم فراموش نمی‌کند: تو با خدای خود انداز کار و دل خوش دار/ که رحم اگر
نکند مدعی، خدا بکند» (همان: ۱۶۵).

در توصیف عمل نابخردانه محمدعلی‌شاه و به توپ بستن مجلس می‌گوید: چو تیره
شود مرا را روزگار/ همان می‌کند کش نیاید به کار (همان: ۱۸۱).

۳-۲-۵. محتوا و درون‌مایه

سیکسو بر خلاف برخی از نظریه‌پردازان فرانسوی، به زنان می‌گوید: «خودت را بنویس. تن تو باید شنیده شود. فقط در این صورت است که منابع لایزال ناخودآگاه فوران خواهد کرد. تخیل زن نامتناهی و زیباست» (به نقل از سلدن و ویدوسون، ۱۳۷۷: ۲۸۱). بر این اساس، در لایه محتوایی سبک نوشتار زنانه، آن هم از نامه‌ها یا خاطرات یک زن توقع آن است که نویسنده زن، از خود حرف بزند. از دوران همسرمداری و باداری خود و امور زنانه‌ای همچون آرایش‌کردن، زاییدن و شاید سقط جنین و بیماری‌های زنانه بیشتر سخن بگوید. آزادانه از مشکلات و رفتاری‌های خود در زندگی خصوصی حرف بزند. اگر شوهرش مرد خوبی نیست، از او و رفتار او سخن بگوید. به‌ویژه آنکه خاطره‌نویسی به زنان اجازه می‌دهد تا تجربیات کاملاً شخصی خودشان را در سکوت و خلوت بنویسند.

خاطرات سردار مریم بختیاری از این منظر، نمونه‌ای کم‌نظیرند. سردار مریم به‌عنوان زنی که در دوران زندگی، دو ازدواج ناموفق داشته و چندین فرزند از او سقط شده و یا از دنیا رفته و داغ پدر و برادر دیده و حوادث بزرگی را پشت سر گذاشته و در یکی از بحرانی‌ترین مقاطع تاریخ ایران زیسته، به خوبی توانسته است زبده‌ای از این مسائل، به‌ویژه مشکلات زنان را بیان کند.

وقتی با علی‌قلی‌خان چهارلنگ ازدواج می‌کند و او را به میان چهارلنگ‌ها می‌برند، همانند اغلب زنان، آنچه برایش مهم است، اثاثیه زندگی آن‌هاست و از اینکه مثلاً چند دست رخت‌خواب و چند چراغ ندارند و... این گونه سخن می‌گوید:

وقتی من شوهر کردم، یک هفته بعد مرحوم اسفندیارخان سردار اسعد و نجف‌قلی‌خان صمصام‌السلطنه و بقیه برادرهایم آمدند دیدن من. این خانواده

محترم یک سفره که عبارت از شش ذرع چلواری یا چیت باشد، نداشتند که جلو آن‌ها بیندازند. یک دست رخت‌خواب نداشتند که اگر یک نفر شب در خانه این شخص برود، بیاورد و روی خودش بیندازد. تمام چراغ خانه این شخص عبارت از دو تا لاله شکسته بود (همان: ۱۳۸).

درباره روز عقدش می‌گوید:

زن‌برادرم، عیال صمصام‌السلطنه آمد به زور مرا برد حمام. لباس عروسی به تنم کرد. بزکم نمود، اما چه حالی! قدغن نمودم که بچه‌هایم را نزدیک نیاوردند والا خودم را می‌کشم. پشیمان شدم که چرا اجازه دادم که مرا به این شوهر بدهند. خلاصه عروسی‌کنان با دلمب و دولمب وارد شدند. امشب را بودند، فردا مرا بردند در یک اطاقی که مجلس عقد چیده بودند. آخوند هم آمد. تا گفتیم بلی، صمصام‌السلطنه هم فرمودند: بلی. آخوند هم گفت: مبارک! (همان: ۱۱۴).

چنانکه گفته شد، خواننده انتظار دارد در متنی که به‌وسیله یک زن نوشته شده است، نگرش زن به جهان را ببیند. توقعات زنان را از مردان و فرهنگ جامعه ملاحظه کند. خاطرات سردار مریم از این منظر، نمونه برجسته‌ای است. در جای‌جای خاطرات وی، تصویری زنی رنج‌دیده، اما صبور و مقاوم پیش چشم می‌آید؛ زنی که نه تنها از مشکلات خود، بلکه از دردها و نامرادی‌های همه زنان سخن می‌گوید:

ای ایران عزیز! ای ایران بدبخت! خودت بدبخت شدی و اولادان عزیزت هم از بدبختی تو، از اوج عزت به خاک ذلت افتادند. اگر ما هم علم داشتیم، چرا بایست زن‌های بیچاره ایرانی در گوشه خانه، در به روی آن‌ها بسته باشد و از تمام کارهای عالم عقب بمانند؟ وقتی زن‌های اروپایی را می‌بینم این جور مردانه کار می‌کنند و این همه وجود آن‌ها به درد وطن خود می‌خورد، به حدی افسوس

می‌خورم، به حدی از حال طبیعی خارج می‌شوم که تمام عصب‌های من تیر می‌کشد؛ مثل اینکه می‌خواهم دیوانه شوم (همان: ۴۸).

«در بختیاری که ارث به دختر نمی‌دهند. اگر با شوهر هم نتوانند زندگانی بکنند، طلاق او را هم نمی‌گیرند. آن وقت باید تا عمر دارد یک زندگانی غم‌انگیزی بکنند.» (همان: ۴۷).

«ای زن ایرانی! ای مظلوم بدبخت! آیا تو مخلوق خدا نمی‌باشی؟ آیا تو نوع بشر نمی‌باشی؟ تا کی باید مثل حیوان تو را خرید و فروش کنند؟» (همان: ۱۵۹).

«آیا ساعتی که من در قعر گور خوابیده‌ام، شما ای ایرانی‌های بدبخت، آزادید؟ با کمال سرفرازی قدم‌های شمرده شمرده می‌زنید؟ به‌خصوص خانم‌های بدبخت که مثل اسیر در خانه شوهر از ترس روزی، زندگانی می‌کنند» (همان: ۱۴۳).

«هیچ دردی، هیچ ننگی، هیچ بدبختی از شوهر بی‌شرف بی‌عقل برای زن نیست. من بیچاره عمره را با آه و ناله به سر بردم. روزگار از دست دیوانه‌گری شوهر دومم سیاه و تاریک شد» (همان: ۱۱۱).

ای زن بدبخت! ای زن ایرانی! ای مظلوم بدبخت! آیا تو مخلوق خدا نمی‌باشی؟ آیا تو نوع بشر نمی‌باشی؟ آیا تا کی باید مثل حیوان تو را خرید و فروش کنند، به‌خصوص زن بختیاری که هیچ مقامی را دار نیست. واقعاً خانم‌های دنیا باید به حال خانم‌های بختیاری گریه کنند. باز خانم‌های شهری عجالتاً ارث پدری، مادری، حقوق شوهری، هر چه را دارا می‌باشند. زن‌های بختیاری که هیچ حقوقی را دارا نیستند. اگر من می‌دانستم که به قدر معاشم از خانه پدری‌ام دارا هستم، فوری طلاق می‌گرفتم. اما افسوس باید رفت میان خانه برادرها کلفتی کرد تا یک لقمه نان بخوری. زن‌های بدبخت بختیاری چه می‌کنند؟ (همان: ۱۵۹).

بی‌بی مریم برای نشان‌دادن ظلمی که بر زنان بختیاری می‌شود، خود را با برادرش یوسف‌خان مقایسه می‌کند و می‌گوید:

سه سال از من بزرگ‌تر است. با هم بزرگ شدیم. وقتی کوچک بود، من زرنک‌تر بودم. او را کتک می‌زدم، اما حالا از آنجایی که زن‌های بدبخت در ایران ترقی نمی‌کنند و صفتهای خوب آن‌ها در پس پرده است، ایشان یک مرد متشخص شده است، من یک زن پرده‌نشین. او ترقی نموده است، من تنزل. در ایران زن‌های بدبخت یا باید بزک بکنند، شبانه‌روز در فکر لباس، پودر و سرخاب باشند، یا خیاطی و ریسمان‌تابیدن. کار بزرگ آن‌ها همین است» (همان: ۴۲).

در خاطرات سردار مریم، نه تنها از حاملگی و سقط جنین (همان: ۱۱۵) که جزو زنانه‌ترین امورند، سخن گفته شده، بلکه از فاحشه‌بازی و بیماری‌های خطرناک شوهرش هم بارها صحبت شده است:

فردا ظل‌السلطان آنچه دکتر در اصفهان بود، تماماً را به اتفاق میرزا سلمان آقاباشی منزل من فرستاد. دکترها امیدواری دادن [کذا] مصطفی‌قلی‌خان عزیزم را هم ملاقات کردم. مثل جان شیرین در آغاش خود کشیدم. تمام این صدمات روحی را از دست شوهر فاشد و ننگین، جهت خاطر این یک بچه متحمل می‌شود. خلاصه، دکترها هر روز می‌آمدند. معالجه و مشورت می‌نمودند. آخر یک نفر خانم انگلیسی چونکه مرض من زنانه بود، معالجه نمود، اما با مشورت سایرین. حالم کم‌کم رو به بهبودی گذاشت. شوهر عزیزم (!) هم در عمارت خودمان با فاحشه خود مشغول عیش بود (همان: ۱۵۸؛ سایر موارد: ۱۱۵، ۱۲۲، ۱۲۳).

و بر همین اساس، خاطرات سردار مریم، مجموعه ارزشمندی است که در آن به‌وضوح می‌توان از زن نوشتن را ملاحظه کرد.

۴. نتیجه

بررسی سبک نگارش زنانه یا زنانه‌نویسی یکی از وجوه نقد فمینیستی آثار ادبی است. در این بررسی، محقق به دنبال یافتن، بررسی و تبیین مصادیق زنان‌نویسی در یک متن نوشته‌شده به وسیلهٔ زنان است. با این نگاه در این مقاله، با هدف یافتن و تبیین مصادیق زنانه‌نویسی، خاطرات سردار مریم بختیاری بررسی شده و مشخص شده که وی در سطح لحن و آهنگ، لحن عاطفی و ملایم زنانه را با انواعی از پرسش‌های بلاغی، جملات عاطفی و گاه اندرزی آفریده است. در لایهٔ واژگانی نویسنده با آوردن انواعی از قیدهای شدت‌افزا و تقلیل‌دهنده، مانند «خیلی»، «تا اندازه‌ای» و نفرین‌ها، دعاها، دشنام‌ها و تکیه‌کلام‌های خاص، به نوعی از نشان‌داری واژگانی رسیده و البته متأثر از مراقبت‌های زنانه نسبت به زبان، بارها «می‌باشد» را به جای «است» و «نمود» را به جای «کرد» و... به کار برده است. در سطح نحوی، همانند اغلب زنان، بسامد جملات ساده، کوتاه، هم‌پایه در خاطرات وی بالاست؛ به‌ویژه جملاتی که به جای حرف پیوند، با علامت‌های نگارشی (بند و نقطه‌بند و...) به هم وصل می‌شوند. در همین سطح نویسنده از عنصر وجهیت؛ یعنی جملات عاطفی با افعال دارای وجه التزامی بهره برده و نوشتهٔ وی مصداق بارز نوشته‌ای است که در آن زبان نوشتار به زبان گفتار نزدیک است؛ البته در برخی از جاها نیز دچار برخی از تسامح‌های نحوی، تقدیم و تأخیرهای ناصواب و اشکالات دستوری شده است و برای مثال، بین اجزای فعل مرکب فاصله انداخته یا شناسهٔ افعال را به صورت ناقص به کار برده یا جملات مرکبی ساخته که منطبق با اصول دستور زبان نیستند. در لایهٔ محتوایی، خاطرات سردار مریم مصداق بارز یک نوشتهٔ زنانه است، زیرا در آن بارها از وی به عنوان یک زن، مشکلات و گرفتاری‌های او در دوران شوهرداری، بارداری و... سخن گفته شده و البته زنان جامعه

بختیاری و زنان ایرانی نیز بارها مورد خطاب واقع شده‌اند و فرهنگ مردسالاری که نسبت به زنان بی‌توجه است، نکوهش شده است.

پی‌نوشت‌ها

1. Lakoff
2. Cixous
3. Cameron
4. Tone
5. modalite

منابع

- اورتر، شری (۱۳۸۵). «آیا نسبت زن به مرد مانند نسبت طبیعت به فرهنگ است؟». ترجمه فیروزه مهاجر. در *فمنیسم و دیدگاه‌ها*. تهران: روشنگران و مطالعات زنان.
- «پاداش فتوت» (۱۲۸۶). مجله کاوه. ش ۱۷. ۷-۸.
- پاینده، حسین (۱۳۹۸). *نظریه و نقد ادبی (درس‌نامه‌ای میان‌رشته‌ای)*. تهران: سمت.
- پیز، آلن (۱۳۸۸). *زبان بدن*. ترجمه سعید زنگنه. تهران: جانان.
- ترادگیل، پیت (۱۳۷۶). *زبان‌شناسی اجتماعی*. ترجمه محمد طباطبایی. تهران: آگه
- حیدری، محسن (۱۳۹۴). *مقدمه‌ای بر شناخت زندگی و اندیشه سردار مریم بختیاری (مجموعه مقالات جمعی از نویسندگان)*. تهران: تمتی.
- رضوی، فاطمه و مریم صالحی‌نیا (۱۳۹۴). «سبک زبان زنانه در خاطرات تاج‌السلطنه». *ادب‌پژوهی*. ش ۳۱. ۶۵-۹۱.
- سلدن، رامان و پیت ویدوسون (۱۳۷۷). *راهنمای نظریه ادبی معاصر*. مترجم عباس مخبر. تهران: طرح نو.
- شمیسا، سیروس (۱۳۷۶). *انواع ادبی*. تهران: فردوس.

شریف، مریم و شراره چاوشیان (۱۴۰۰). «بررسی تطبیقی مقاومت در برابر سلطه مردانه در اشعار عالمتاج قائم مقامی و کنستانس دو سلم». *پژوهش‌های ادبیات تطبیقی*. ش ۱. ۸۱-۱۰۴.

طاهری، قدرت‌الله (۱۳۸۸). «زبان و نوشتار زنانه؛ واقعیت یا توهم؟». *متن‌پژوهی ادبی*. ش ۴۲. ۸۷-۱۰۸.

عباسی، سمیه و سمیه خانی‌پور (۱۴۰۱). «گفتمان‌کاوی انتقادی خاطرات سردار مریم بختیاری». *تاریخ‌نامه ایران بعد از اسلام*. ش ۳۳. ۸۱-۱۰۳.

عمران‌پور، محمدرضا (۱۳۸۴). «عوامل ایجاد، تغییر و تنوع و نقش لحن در شعر». *فصل‌نامه پژوهش‌های ادبی*. ش ۹ و ۱۰. ۱۲۷-۱۵۰.

فتوحی رودم‌عجنی، محمود (۱۳۹۱). *سبک‌شناسی: نظریه‌ها، رویکردها و روش‌ها*. تهران: سخن.

گرین، کیت و لبیهان، جیل (۱۳۸۳). *درس‌نامه نظریه و نقد ادبی*. مترجم حسین پاینده. تهران: روزنگار.

مریم بختیاری (۱۳۸۲). *خاطرات سردار مریم*. به کوشش غلامعباس نوروزی بختیاری. تهران: آژان.

مدرسی، فاطمه و پریسا رنجبری (۱۴۰۱). «نقد فمینیستی رمان ملت عشق». *پژوهش‌نامه اورمزد*. ش ۶۱. ۲۲۷-۲۴۳.

نیکویخت، ناصر و همکاران (۱۳۹۱). «روند تکوین سبک زنانه در آثار زویا پیرزاد: تحلیلی بر پایه سبک‌شناسی فمینیستی». *نقد ادبی*. ش ۱۸. ۱۱۹-۱۵۲.

References

- Abassi, S. & Somayyeh X. (2022). *fgoftemān-kavi-ye entegādi-ye xāterāt-e sardār Maryam Bakhtiari*, *Tārix-nāme-ye Iran baʿd az Eslām*, No. 33, pp. 81-103. [In Persian]
- Abrams, M.H (1991). *A Glossary of Literary Terms*. England.

- Cameron, D. (2006). *fGender*. *Encyclopedia of Linguistics*. second edition. Ed by K. Brown (pp. 3742-8). Elsevier.
- Cuddon, J.A. (1984). *A Dictionary of Literary Terms*. England.
- Fotuhi Rudma?jani, M. (2012). *Sabk-šenāsi: nazariye-hā and ruykard-hā and raves-hā*, Tehran: Soxan Publications. [In Persian]
- Green, K. & Labihan, J. (2008). *Dars-nāme-ye nazariyye and nagd-e adabi*, translated by Hoseyn Pāyande, Tehran: Roznegar Publications. [In Persian]
- Heydari, M. (2015). *Mogaddamei bar šenāx-e zendegi and andiše-e Sardar Maryam Bakhtiari*, Tehran: Tameti Publication. [In Persian]
- Lakoff, R. T. (1990). *Talking power: The politics of language in our lives*. New York: Basic.
- Maryam, B. (2003). *Xāterāt-e sardar maryam*, by Golam Abbās Nowruzi Baxtiyāri, Tehran: ānzān Publications. [In Persian]
- Modarresi, F. & Parisā R. (2001). *fnagd-e femenisti-ye roman-e Mellat Eshgh* . *pažuhešnāme-ye Ormazd*, No. 61, pp. 227-243. [In Persian]
- Niko Baxt, N. & digarān. (2012). *fravand-e takvin-e sabk-e zanāne in āsār-e Zoya Pirzad's: tahlili bar pāye-ye sabk-šenāsi-ye femenisti*, Nagd-e adabi, No. 18, pp. 119-152. [In Persian]
- Omranpur, M. (2005). “*avāmel-e ijād tagyir and tanavvo? And nags-e lahn in Īe?r*”, *pažuhi-ye adabi*, No. 9-10, pp. 127-150. [In Persian]
- Ortner, S. (2006). “*āyā nesbat-e zan be mard mānand/e nesbat/- tabi?at be farhang ast?*”, translated by Firuze Mohājer, in the book *Feminism and didgāhhā*, Tehran: Rowġangarān and motāle?āt-e zanān Publication. [In Persian]
- “*pādāš-e fotovvat*” (2007). *Kāve*, No. 17, pp. 7-8. [In Persian]
- Payande, H. (2019). *Nazariye and nagd/e adabi*, Tehran: Samt Publication. [In Persian]
- Pease, A. (2009). *Zabān-e badan*, translated by Saeed Zanganeh, Tehran: Jānān Publication. [In Persian]
- Razavi, F., & Maryam S. (2015). *fsabk-e zabān in xāterāt-e Taj al-Saltaneh*, *adab-pažuhi*, No. 31, pp. 65-91 [In Persian]
- Selden, R. & Peter W. (2000). *Rāhnemā-ye nazariye-ye adabi-ye maāser*, translated by Abbās Moxber, Tehran: Tarh-e-No Publication. [In Persian]
- shamisa, S. (2007). *Anva?-e adabi*, Tehran: Ferdows Publications. [In Persian]

- sharif, M. & Íarāre č. (2001). *fbarresi-ye tatbigi-ye mogāvemāt dar barābar-e solte-ye mardāne in ašār-e Alamtaj Ghaem-Maghmi and Constance de Salem*, pažuhel-hā-ye adabiyāt-e tatbigi. No. 1, pp. 81-104. [In Persian]
- Showalter, E. (1986). *Towards a Feminist Poetics*. The New Feminist Criticism. Essays on Women, Literature and Theory. Ed. Elaine Showalter. London: Virago.
- Taheri, Q. (2009). *fzabān and neveštār-e zanāne, vāgeiyyat yā tavahhom?* ≈, matn-pažuhi-ye adabi, No. 42, pp. 87-108. [In Persian]
- Tradgill, P. (2007). *Zabānšenās-y- ejtemāi, translated by Mohammad Tabatabaei*, Tehran: Agah Publication. [In Persian]

